

RECENZJA

pracy doktorskiej mgr Emilii Fornalik zatytułowanej
„Aktywność muzyczna dziecka w przedszkolu”, przygotowanej pod kierunkiem
dr hab. Lidii Kataryńczuk-Mania, prof. UZ i dr Jolanty Gebreselassie

Magister Emilia Fornalik przedstawiła do oceny rozprawę doktorską zatytułowaną „Aktywność muzyczna dziecka w przedszkolu”. Dysertacja przygotowana została pod kierunkiem dr hab. Lidii Kataryńczuk-Mania, prof. UZ, przy współpracy dr Jolanty Gebreselassie.

Przedłożona praca posiada z jednej strony klasyczny, z drugiej, mieszany układ. Na jej zawartość złożyły się: wstęp, ogólne założenia teoretyczno-metodologiczne, trzy rozdziały teoretyczne (przy czym dwa z nich dopełniono danymi z badań własnych) oraz dwa typowe rozdziały prezentujące wyłącznie wyniki z prowadzonej eksploracji. W dalszej kolejności znalazły się: podsumowanie, bibliografia, spis tabel i wykresów oraz aneks. Przekazany do recenzji maszynopis rozprawy liczył 250 stron, w tym materiał muzyczno-metodyczny zapisany na dwóch płytach CD.

W rozważaniach o charakterze teoretyczno-empirycznym Autorka podjęła trud opisanego, na podstawie dostępnej literatury przedmiotu oraz pozyskanych danych, problematyki dotyczącej aktywności muzycznej dziecka w przedszkolu. Zjawisko to jest szczególnie istotne, gdyż rozwijana w tym okresie tego typu działalność młodego człowieka jest warunkiem koniecznym do harmonijnego wzrastania jednostki. Na czas pobytu dziecka w przedszkolu (wiek od 3 do 6 lat), przypada okres najintensywniejszych zmian, w każdym z obszarów jego rozwoju: fizycznego, emocjonalnego, poznawczego, społecznego, a także muzycznego. Warto podkreślić, że dynamika tych zmian nie jest jednakowa dla wszystkich dzieci, bowiem zależy od indywidualnych dyspozycji osobowych, środowiska kulturalnego, otoczenia oraz działań edukacyjnych podejmowanych w przedszkolu i wypracowanych w środowisku rodzinnym.

W swoich rozważaniach Autorka skupiła się na edukacji muzycznej będącej częścią składową edukacji kulturalnej realizowanej w przedszkolu, przybliżając podejmowane przez dziecko działania w tym zakresie oraz wskazując czynniki je warunkujące. Podczas aktywności

muzycznej, na każdym z etapów życia, mały człowiek pełni rolę odbiorcy, twórcy oraz aktywnego uczestnika. Rozwój jednostki w tym procesie dokonuje się poprzez czynne jej uczestnictwo w procesach kultury muzycznej jako dziedzinach życia, w których sztuka wyraźnie zaznacza swoją obecność. Dynamikę intensywnych w tym obszarze zmian można zaobserwować zwłaszcza w okresie dzieciństwa, stąd też dużego znaczenia nabiera namysł nad monitorowaniem i stymulowaniem rozwoju najmłodszych.

Wskutek dokonującej się permanentnej przemiany, społeczeństwo nasze narażone jest na wiele niebezpieczeństw, w tym zatracanie umiejętności porozumiewania się, tworzenia realnych więzi czy agresywność mediów. Coraz trudniejsze, w obrębie podstawowej komórki społecznej, staje się przekazywanie tradycji i kultury, czy też praktyki artystycznej. Dziecko często pozbawione zostaje odpowiedniej uwagi rodzicielskiej, a funkcje wychowawcze z różnym skutkiem przejmują placówki oświatowe.

Dla większości środowisk, to właśnie przedszkole staje się głównym miejscem, w którym mały człowiek może doświadczać różnorodnych form muzykowania i rozwijać swoje predyspozycje i zdolności poprzez zróżnicowane formy aktywności (tj.: śpiew i rytmiczna mowa, gra na instrumentach, twórczość – improwizacja, taniec i ruch z muzyką oraz percepcja muzyki – aktywne słuchanie muzyki). Przestrzeń edukacyjna przedszkola wymaga szczególnej uwagi pedagogów muzyki i artystów poszukujących skutecznych rozwiązań w zakresie stymulowania ekspresyjnej aktywności twórczej dziecka. A prowadzone zajęcia dydaktyczno-wychowawcze winny przysporzyć dziecku radość z muzykowania i poczucie sprawstwa, rozbudzając i podtrzymując zaciekawienie wielobarwnością, różnorodnością działań umożliwiających kontakt z muzyką w idei wychowania przez muzykę i do muzyki.

Analiza dostępnej literatury o proweniencji badawczo-dydaktycznej, a w niej relacje z prowadzonych na węższą i szerszą skalę eksploracji oraz raporty metodyczne wskazują, że działalność edukacyjna placówek przedszkolnych, kompetencje i oczekiwania nauczycieli i specjalistów muzyki upominają się o wiarygodne raporty i skuteczne rozwiązania w obszarze inicjowanej aktywności muzycznej dziecka. Przygotowana przez mgr Emilię Fornalik praca wpisuje się w ten nurt, rzucając nowe światło na problem aktywności muzycznej dziecka. Inicjując dyskusję tworzy pole do dalszych eksploracji. Zaproponowane rozwiązania dotyczą procesu doskonalenia warsztatu pracy nauczyciela przedszkola, opisują zastaną rzeczywistość wychowania muzycznego, postrzeganą z perspektywy założeń teoretycznych Edwina Eliasa Gordona.

Przechodząc do oceny poszczególnych części składowych pracy doktorskiej odniosę się do każdej części pracy, zgodnie z zaproponowaną przez Autorkę w spisie treści systematyką.

W rozdziale pierwszym E. Fornalik przedstawiła założenia metodologiczne projektowanej eksploracji. Przestrzeń prowadzonych przez Autorkę badań dotyka teorii wychowania i dydaktyki, wpisujących się w problematykę procesu nauczania i uczenia się. Edukacja muzycznej, która zaliczana jest do nurtu pedagogiki kultury i edukacji estetycznej jest poniekąd także subdyscypliną pedagogiki. Nie dysponując własnymi metodami badawczymi korzysta z dorobku pedagogiki, psychologii, socjologii, filozofii i historii. Proces nauczania i uczenia się muzyki jest złożony i opiera się nie tylko na prostych, trenowanych sprawnościach, ale na całym systemie wiązania symboli o znaczeniu muzycznym i pozamuzycznym, reakcjach emocjonalnych na muzykę, wraz z systemem wartości jej przypisywanym. Ze względu na specyfikę przedmiotu badań Autorka podjęła decyzję o rozszerzeniu perspektywy badawczej i zastosowaniu triangulacji. Chcąc w ten sposób posłużyć się obrazem otrzymanym z różnych perspektyw i wielu punktów widzenia oraz danych pochodzących z różnych źródeł, w celu przeprowadzenia ich weryfikacji oraz osiągnięcia lepszego fenomenu.

Projekt metodologiczny badań własny posiada w większości poprawną konstrukcję. Autorka wyznaczyła przedmiot i podmiot badań, określiła jego cel, uszczegółowiając go w aspekcie teoretycznym, poznawczym i praktycznym. Zapis celu teoretycznego w mojej opinii wymaga jeszcze przemyślenia (s. 19). Określiła także problem badań, który w swoim brzmieniu: *Jakie są przejawy aktywności muzycznej dziecka w przedszkolu?* przyjął wartość diagnostyczną. W problemach szczegółowych pojawiły się w większości także pytania diagnostyczne, stąd w mojej opinii ustalenie hipotez (zwłaszcza w podanym przez Autorkę brzmieniu s. 21-22) wydaje się być dla nich bezzasadne. Dobór metod, technik i narzędzi badawczych oceniam za właściwy. Na podkreślenie zasługuje praktyczne wykorzystanie podczas prowadzonej eksploracji testów muzycznych oraz dostępnej w dydaktyce Skali Gotowości Szkolnej, a także własnej konstrukcji kwestionariusza ankiety i dyspozycji do wywiadu. Dobór i charakterystyka próby badawczej oraz opis terenu badań zostały przygotowane i podane szczegółowo, przyjmując wyczerpującą formułę.

Prezentując w części metodologicznej plan badań własnych Autorka pominęła anons, który byłby logicznym wprowadzeniem do kolejnych rozdziałów pracy, tym razem już o charakterze teoretycznym. Nie uprzedziła również czytelnika i nie umotywowała faktu, że dokonała łączenia informacji pozyskanych z analizy dostępnej literatury przedmiotu z prezentacją pewnej puli wyników badań własnych (podrozdziały 3.5. i 4.4.). Ponadto główne

rozdziały: drugi i trzeci, przed tym jak pojawiły się podrozdziały, powinny być opatrzone stosownym wprowadzeniem. To pozwoliłoby czytelnikowi odczuć łączność pomiędzy poszczególnymi prezentacjami treści i sprawić wrażenie przenikania się informacji, tworzących spójność naukowego myślenia i referowania.

Wczytując się w przekaz teoretycznej części pracy odniosłem pozytywne wrażenie, wysoko oceniając przygotowanie merytoryczne tego modułu pracy. Temat pracy został bardzo dobrze opisany w świetle dostępnej literatury przedmiotu. Autorka przytoczyła liczne publikacje, które ukazały się na rynku wydawniczym ostatnich lat, posiłkowała się także artykułami zagranicznych autorów, dokonując stosownych porównań i podejmując ożywioną dyskusję.

W rozdziale drugim zaprezentowane zostały informacje ukazujące wybrane teorie, koncepcje, metody i rodzaje aktywności muzycznej pracy z dzieckiem, a w szczególności: „Polska koncepcja wychowania muzycznego dla etapu przedszkola”, „Rozumienie zdolności i ich rozwój”, „Formy aktywności muzycznej dziecka w przedszkolu” oraz „Specyfika zajęć umuzykalniających w przedszkolu”. Pojawił się także podrozdział empiryczny, który przenosi czytelnika w inny wymiar, tym razem relacji z badań własnych: „Muzyczne kompetencje nauczycieli wychowania muzycznego w świetle badań własnych”. Warto, aby Autorka pracy mogła wyjaśnić poczyniony zamysł, gdyż z tekstu (wprowadzenia do rozdziału i jego zakończenia) trudno dociec, dlaczego użyto takiego zabiegu.

Rozdział trzeci stał się polem do prezentacji i dyskusji nad wybranymi teoriami, koncepcjami, metodami i rodzajami aktywności muzycznej w pracy z dzieckiem. Tutaj również zabrakło stosownego wprowadzenia, które pozwoliłoby czytelnikowi dowiedzieć się dlaczego ten temat jest ważny dla całości prowadzonych rozważań. W kolejnych podrozdziałach Autorka przywołała we właściwy sposób i proporcjach informacje odwołując się do: polskiej koncepcji wychowania muzycznego, rozumienia przez wybranych autorów pojęcia „zdolności muzyczne” i jego znaczenia w rozwoju, form aktywności muzycznej dziecka w przedszkolu (śpiew – aktywność wokalna, gra na instrumentach – aktywność instrumentalna, improwizacja – twórcza aktywność muzyczna, ruch z muzyką i przy muzyce – aktywność ruchowa, percepcja muzyki – aktywność słuchowa), specyfiki zajęć umuzykalniających w przedszkolu przedstawiając wartościową analizę treści muzycznych w wybranych programach wychowania przedszkolnego. Rozdział ten wieńczy raport ukazujący muzyczne kompetencje nauczycieli wychowania przedszkolnego. Przetawione sprawozdanie jest samo w sobie wartościowe i warte przestudiowania deskrypcją, gdyż rzuca ona dodatkowe światło na istotny problem dotyczący wrażliwej sfery muzycznych kompetencji pedagogów.

Rozdział czwarty zatytułowany „Edwin Elias Gordon i jego koncepcja teorii uczenia się muzyki w pracy z dziećmi” w sposób przejrzysty ukazuje zarysowany w temacie pracy problem, uszczegóławiając go w następujących odstępach: „Zdolności muzyczne według Edwina Eliasa Gordona”, „Aktywność muzyczna w założeniach koncepcji E.E. Gordona”, „Podstawa programowa nauczania muzyki według teorii uczenia się E. E. Gordona”. Rozdział ten dopełnia raport Autorki opisujący działania pedagogiczne podejmowane przez nią w przedszkolnych grupach badawczych. Intencją, jak pisze doktorantka, było rozszerzenie treści i zaproponowanie innowacyjnych form pracy, które wzbogaciłyby zastany program nauczania „Nasze przedszkole”. Zapisane w podrozdziale 4.4. interesujące tematy: „W stronę jazzu”, „Mały detektyw architektury”, „Ferie z Babcią Klawiaturą” same w sobie ożywiają, zaproponowany w *Podstawie programowej*, skostniały i schematyczny trend wprowadzania dziecka w świat muzyki. Z pewnością wpłyną pozytywnie na proces *inkulturacji* muzycznej dziecka, wzbogacając nauczyciela o nowe pomysły, tworząc ciekawe sytuacje, inspirujące do rozwoju zaciekawienia muzyką.

Rozdział piąty „Edukacyjny kontekst aktywności muzycznej dziecka” rozpoczyna właściwą część poświęconą wynikom badań własnych. Autorka prowadząc dyskurs skierowany na podsumowanie uzyskanych wyników stwierdza, że rezultaty badań pozyskane za pomocą użytych narzędzi AUDIE i IMMA świadczą o progresie, który można interpretować jako istotna zmiana w poziomie rozwoju badanych dzieci w aspekcie zdolności muzycznych. Uzyskane wyniki w opinii Autorki świadczą to o tym, że pobyt dziecka w przedszkolu, w trakcie którego zastosowano celowe działania muzyczne, przyczyniły się do odnotowanej zmiany. To przekłada się niewątpliwie na skuteczność zastosowanych przez badaczkę działań.

W mojej opinii, Autorka dzięki zastosowaniu zweryfikowanych narzędzi badawczych: Zabawy AUDIE (czyt. „Oudi” pochodzi od słowa *audiacja* i anonsuje ludzika, który prowadzi dziecko do kolejnych zadań) i testu IMMA (Średnia Miara Słuchu Muzycznego), uzyskała rzetelne wyniki obrazując rozwój zdolności muzycznych badanych dzieci. Udowodniła tym samym, że posiada umiejętność prowadzenia badań stosując specjalistyczne narzędzia diagnostycznej, właściwie prezentując wyniki badań.

Rozdział szósty zawiera prezentację, opis i dyskusję wyników badań prowadzonych na kanwie indywidualnych przypadków, które Pani magister dokonała w kontekście aktywności muzycznej. Autorka przeanalizowała sześć przypadków, będących prezentacją jednostek – dzieci o różnym poziomie uzdolnień muzycznych, wskazując przy tym dodatkowe ich deficyty. Cennym wskazaniem było opisanie wybranych obszarów rozwoju dziecka (fizycznego, emocjonalnego, społecznego i poznawczego), a także spostrzeżeń na temat

samodzielności, w tym umiejętności i wykonywania czynności samoobsługowych, potrzeb, predyspozycji i zainteresowań, wspartych dodatkowymi spostrzeżeniami o dziecku. Istotnym zabiegiem było przywołanie wyników, które dziecko uzyskało w teście IMMA. Wnioski, jakie opracowano wskazały na znaczną indywidualizację charakterystyk badanych. Pomimo różnych ograniczeń, Autorce udało się wykazać progres, świadczący o znacznym rozwoju zdolności muzycznych badanych.

Przeprowadzone przez E. Fornalik badania kreślą ubogi obraz rzeczywistości przedszkolnej w zakresie kompetencji muzycznych nauczycieli oraz umuzykalniania dzieci. Świadomość, umiejętności muzyczne i aktywność nauczyciela przekładają się na rozwój zdolności muzycznych dziecka w wieku przedszkolnym. Celowo dobierane i systematycznie prowadzone zróżnicowane zajęcia muzyczne oddziałują pozytywnie na dziecko, stymulując jego rozwój w różnych obszarach, w tym muzycznym. Te i inne wnioski z badań oraz analiza zgromadzonej literatury przedmiotu, tudzież własne doświadczenia pedagogiczne, pozwoliły Badaczce na opracowanie logicznych i dalekosiężnych wniosków.

Podsumowanie pracy jest w mojej opinii zwarte, a wyartykułowane wnioski zdają się być adekwatne do zastosowanej procedury badawczej. Autorka nie zamyka tematu, wskazując dalsze jego odslony. Proponuje także rozpoczęcie dyskusji nad kształceniem muzycznym przyszłych nauczycieli przedszkola oraz inicjuje potrzebę organizowania kursów doskonalących, dedykowanych młodym badaczom w zakresie znajomości i praktycznego wykorzystania dostępnych testów Edwina E. Gordona.

Bibliografia zamieszczona w dysertacji jest bardzo rozbudowana i zawiera około 200 pozycji (monografie, prace pod redakcją, rozdziały z prac zbiorowych, artykuły z czasopism oraz netografia). Spis tabel i rycin obejmuje zestawienie zamieszczonych w tekście pracy graficznych obrazów, będących swoistą ilustracją wyników badań własnych. W aneksie zgromadzono wzór: arkusza „Informacja o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej”, dyspozycji (pytań) do rozmowy prowadzonej z rodzicami dzieci i nauczycielem specjalistą, kwestionariusza ankiety dla nauczycieli przedszkola oraz arkusz testu IMMA. Na płycie CD dołączonej do pracy, znalazł się interesujący zapis warsztatów metodycznych „O Gordonie w wychowaniu przedszkolnym” oraz relacja ze spotkania „Hej w Dzień Narodzenia” – zapis wykonania kolęd z udziałem przedszkolaków. W pracy odnaleźć można jeszcze dwa dokumenty: streszczenie w języku polskim oraz *abstract* w języku angielskim ze stosowanym wykazem słów kluczowych.

Odnosząc się do redakcyjnej strony rozprawy podkreślić wypada, że praca napisana została w większości poprawnie i jasno pod względem językowym. Autorka generalnie panuje

nad prowadzoną narracją i dyscypliną słowa, chociaż w tekście można odnotować usterki w tym względzie. Warto doprecyzować tytułację tak, aby brzmienie tytułów podrozdziałów w tekście korespondował z zapisem widniejącym w spisie treści (np. s. 3 i 13). Przypisy dolne niekiedy wymagają korekty, zwłaszcza w strukturze zapisu powtórzenia dalszego, cytowanego i przytaczanego materiału (np. s. 26 i inne) oraz w warstwie bezpośredniego repetowania (np. s. 46, 54 i inne). Dbalości wymaga poprawność językowa np. zamiast „ilość nauczycieli” – liczba nauczycieli, itp. Odnotowano także nieliczne usterki w warstwie edytorskiej i typograficznej tekstu maszynopisu. Istotne jest unikanie dodatkowego podziału tekstu (wprowadzając pomocnicze wytłuszczone śródtytuły bez numeracji), zwłaszcza gdy nie wynikają one z podziału formalnego wyrażonego w spisie treści pracy (s. 25-36 i 186-200).

Przygotowana przez mgr Emilię Fornalik, pod kierunkiem dr hab. Lidii Kataryńczuk-Mania, prof. UZ i dr Jolanty Gebreselassie, rozprawa doktorska „Aktywność muzyczna dziecka w przedszkolu” jest dobrym, posiadającym własną wartość opracowaniem. Pomimo zauważonych niedoskonałości, daje ona pozytywny obraz kompetencji badawczych Autorki.

Na podstawie analizy treści rozprawy stwierdzam, że przedłożona do zaopiniowania rozprawa doktorska Pani mgr **Emilii Fornalik** odpowiada warunkom określonym w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytułach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytułach w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami), która z mocy art. 33 ustawy z dnia 18 marca 2011 roku o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz zmianie innych ustaw (Dz. U. nr 84, poz. 455) ma zastosowanie do niniejszego przewodu doktorskiego.

W związku z tym, stawiam wniosek o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej do publicznej obrony, a Doktorantkę do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Grzegorz Kiciński